

Kende János

Somogyi Béla és Bacsó Béla

Tisztelt Hallgatóim!

Holnap lesz kilencven esztendeje, hogy a Népszava főszerkesztőjét, Somogyi Bélát, és fiatal kollégáját, Bacsó Bélát este kilenc óra tájban az Ostenburg különítmény tisztjei igazoltatták, majd elhurcolták. Alig egy óra múlva mindketten halottak voltak. Az akciónak Bacsó Béla valószínűleg véletlen áldozata volt. A Kassáról, a helyi szocialista laptól Budapestre került ifjú munkatársat irodalmi ambíciói vezették a Népszavához. Első regénye, majd már halála után kiadott novelláskötete ígéretes író sejtetett. Mivel a végzetes estén Somogyi Béla társaságában volt, hogy az előre eltervezett merényletnek ne maradjon tanúja, a 29 éves fiatal házaspárt is betuszkolták egy nagy katonai autóba.

Az igazi célszemély azonban Somogyi Béla volt, aki a Tanácsköztársaság megdöntése után a Szociáldemokrata Röpiratok, majd az újból megjelenő Népszava szerkesztőjeként a román megszállás idején szinte magában képviselte a nyilvánosság előtt a szocialista folytonosságot. Írásaival küzdött a vereséget természetesen követő letargiai ellen, de beszámolt a Dunántúlon „vitézkedő” nemzeti hadsereg tevékenységéről, a gyilkosságokról, pogromokról is. A tiszti különítmények tagjai, értesülve ezekről a cikkekről, bosszút esküdtek a Népszava és szerkesztője ellen, s a román hadsereg távozása után, mellyel addig is gondosan elkerültek minden érintkezést, hozzáláttak fogadkozásaik beteljesítéséhez. 1919. december 8-án feldúlták a szerkesztőséget és a nyomdát, majd ezt követték a rendszeres házkutatások, a munkatársak letartóztatásai, s mivel a szigorú cenzúra ellenére változatlanul foglalkozott a lap a szociáldemokrata munkásmozgalmat sújtó repressziókkal – melyeket az olvasók számára gyakran a cenzorok keze nyomát jelző fehér foltok jeleztek – a szándék is kiverte a biztosítékot a hatalom új urainál. Ha hihetünk a később szintén tragikus véget ért Beniczky Ödön volt belügyminiszter 1925-ben nyilvánosságra hozott vallomásának, egy törlésre ítélt Népszava cikk miatt felháborodott a fővezér és környezete. Némelyek felvetették, hogy a főszerkesztőt

talán a Dunába kellene vetni, mire Horthy megjegyezte: nem beszélni, hanem cselekedni kell. E nem formális utasítás bátorítást jelentett a különítményeknek. A Kovarcz Emil főhadnagy vezette tiszti csoport kidolgozta az akció forgatókönyvét, ami kísértetiesen hasonlított a Liebknecht-Luxemburg gyilkosságéra. Néhány napi terepszemle, Somogyi mozgásának megfigyelése és az érintett elrablásához szükséges gépkocsi megszerzése után, február 17-én, kedden este hozzáláttak a terv végrehajtásához.

Az elfogottakat északra, a Duna partja felé száguldó autóban súlyosan bántalmazták, majd végeztek velük. Az áldozatokon látható, brutális, szadista kínzásokról valló sérülések részletezésétől eltekintenek. Megjegyezném viszont, hogy a merénylők, mintegy munkabéreként magukhoz vették a meggyilkoltaknál talált apróságokat, többek közt Somogyi Béla arany zsebóráját. A megtalált holttestekről beszámoló hivatalos rendőri közlés katonai cenzúrázása árulkodott arról, hogy hol is kereshetők az elkövetők, akik e tettükért végül elkerülték a megérdemelt büntetést. A budapesti királyi ítélőtábla 1930-ban kelt „jogi meggyőződése szerint” a tettesek a kettős gyilkosságot „abban a téves meggyőződésben, hogy cselekményükkel a magyar faj és nemzeti eszme érdekeit szolgálják, követték el”. Ezek után az addig is gyanús vontatottsággal húzódo eljárás kormányzói amnesztiával zárult, ami kiterjedt valamennyi 1919 és 1921 között elkövetett hasonló cselekményre, Csak két egykori különítményes töltött hosszabb időt a Horthy-rendszer börtönében: a derék Kodelka hentesmestert meggyilkoló Léderer főhadnagy, és Matuska Szilveszter.

A botrány kirobbanásakor még Huszár Károly miniszterelnök, és a fővezérség is kifejezte eltökéltségét a bűntény megtorlására, mert látniuk kellett: a gyilkosság súlyosan ártott az ország nemzetközi megítélésének, és esetleg Horthy kormányzóvá választásának is. Ezért eltúrték a Népszava gyászkeretes emlékező számát, és a politikai demonstrációvá vált százezres gyászmenetet 1920. február 22-én és 24 –én a két áldozat búcsúztatása alkalmából.

Somogyi Béla halálával súlyos veszteség érte a szociáldemokrata pártot, hisz ő egyike volt az első értelmiségieknek, akik csatlakoztak a szocialista

munkásmozgalomhoz, még az 1890-es évek elején. A XX. század első évtizedéig ugyanis a párt intellektuális bázisát főként a művelt szakmunkások /Bokányi Dezső, Bóhm Vilmos, Garami Ernő, Weltner Jakab és társai/ adták. Az elhivatott pedagógus számára az egyik legfontosabb mozgalmi tevékenység a szóban és írásban való tanítás és nevelés volt. Tanári munkáját olykor meg-meg kellett szakítania szocialista elkötelezettsége miatt. Pályáján feltűnő, hogy politikai tevékenységét szolgálatnak tekintette, nem törekedett különösebb tisztségekre, nevét hiába keresnénk a különféle vezető párttestületekben. Ám, ha a munkásmozgalom nehéz helyzetbe került, és szükség volt Somogyi Bélára, vállalta a rábízott felelős munkát. Így lett 1897 augusztusától nyolc hónapon át, a híres-hírhedt Bánffy korszak idején, a pártlap szerkesztője. Ez az időszak fontos tanulsággal szolgált a számára. Ekkoriban bontakozott ki – nem először – a frakciók közötti viszály a pártban. A fiatal szerkesztő nem tudott, nem akart választani a szembenálló csoportok között, és noha sikerült lényegesen növelni a lap példányszámát, meg kellett válnia a Népszavától, és egy időre eltávolodott a mozgalomtól is. Az itt megélt viták életre szólóan szembefordították minden, szakítással fenyegető belső konfliktussal, és távol tartotta magát minden ellenzéki próbálkozástól.

A századelő emelkedő időszakában ismét ott találjuk a Népszava szerkesztőségében, s a liberális fővárosi vezetés tudomásul veszi politikai elkötelezettségét, így nem kell szakítani oktatói hivatásával sem. Tanári munkája mellett rovatvezetője a párt lapjának, fordít, agitációs röpiratokat ír, progresszív szellemiségű pedagógus mozgalmat szervez, és szerkeszti az Új Korszak című lapjukat, majd 1911-ben egy időre az Ifjúmunkást is. Az I. világháború idején egyik kezdeményezője az Ausztriából kiinduló Gyermekbarát mozgalom meghonosításának.

A polgári demokratikus forradalom idején államtitkári állást vállalt a Kunfi Zsigmond vezette közoktatási minisztériumban. Törekvése a modern szellemű egységes állami oktatás megteremtése volt, amit néhány hónapos munkálkodásával nem tudhatott megvalósítani. Elkötelezett szociáldemokrataként a mozgalom egysége szempontjából sem helyeselte a kommunisták tevékenységét, s így érthetően elhatárolódott a Tanácsköztársaságtól, nem vett részt az egységes párt életében,

tisztségeket nem vállalt és ritka megnyilatkozásaiban többnyire kritikus hangon fogalmazott.

A vereség után, a megszállás és az egyre agresszívebben támadó fehérterror körülményei közt alakult újjá a Szociáldemokrata Párt. Ebben a munkában Somogyi Bélának is kiemelkedő szerepe volt, mondhatni, ezekben a nehéz hónapokban ő volt a párt hangja, látható vezetője, hisz korábbi harcostársai közül sokan - még azok is, akik nem vállaltak szerepet a diktatúrában – emigrációba kényszerültek az erősödő üldözések elől. Ezekből a méltatlan eljárásokból neki is bőven jutott. Tanárként fegyelmi eljárás alá vonták, lakását elrekvirálták, s írásaiért – mint utaltunk rá – rendre kapta az életveszélyes fenyegetéseket. Menekülhetett volna, de maradt, pedig tudta, tudhatta, mit is kockáztat.

Somogyi és Bacsó tragikus halála megrázta és felrázta a hazai szocialista munkásmozgalmat, s a fenyegetéssel dacoló gyászoló hatalmas tömeg látványa az első intő jel volt a hatalom számára, hogy az átmeneti, súlyos vereség nem azonos a teljes legyőzetéssel.

Elhangzott a Népszava és a Politikatörténeti Intézet emlékkonferenciáján, 2010. február 16-án